

KNJIŽEVNA POROČILA

Vinko Möderndorfer: Narodne pripovedke iz Mežiške doline. I. zvezek. Tiskala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Strani 128. Cena 28 Din.

Kdor bi mi še kdaj trdil, da je naše ljudstvo zabito, nekulturno, malo do-
vzetno za nadvsakdanja stremljenja — in takšnih pesimističnih ocenjevalcev
našega ljudstva ne manjka — bo pri meni slabo naletel. Če mu hujšega ne pri-
zadenem, ga opozorim na tiste tisoče in tisoče potiskanih strani, ki tvorijo v
stoletjih izkopane zaklade naše narodne poezije. Predolga je vrsta imen, ki so
zvezana z delom književnega nabirateljstva med ljudstvom; v svojih početkih
sega daleč nazaj v čase lutrovskih pionirjev slovenskega slovstva — «Stiški roko-
pis», ki nam je ohranil staro narodno velikonočno pesem, je nastal celo kakšnih
sto let pred to dobo; romantika nas je odločilno za vse nadaljnje dni do današ-
njega navdušila za to nabiralno delo: in še vedno ni kazno, da bo ta vrsta
kmalu končana. Pa so v nji imena, s katerimi se smemo Slovenci s ponosom
razšopiriti pred drugimi narodi, imena kakor Trdina in Strekelj! Vsako leto nam
prinese kakšno dopolnilno novost iz bogve katerega kota slovenske zemlje, in
še so koti, ki so nam skoro terra incognita. Slovenska Istra, Goriška in sploh
Primorska, notranjski Kras, Prekmurje — in vse te kraje svojega sistematičnega
obdelovalca še čakajo; za Koroško smo se začeli bolj na široko zanimati šele
v zadnjih letih, čeprav je zrasel doberšen del našega novejšega umetnega slovstva
baš na koroških tleh in baš pod precejšnjim vplivom ljudskega tvorčnega duha.
Kakor neusahljiv studenec je ta narodova zmožnost, ustvarjati in vedno znova
ustvarjati; studenec, ki izvira ne vemo kje na skritem, bolj na skritem, nego so
bili svojčas izvori reke Nila ali Amazonasa; studenec, ki osveži vsakogar, kdor
se iz njega napije. To niso prazne besede, temveč trditve, ki jih podpirajo dokazi
iz našega vsakdanjega umetnega literarnega. Iz tega intimnega združenja z ljudsko
umetnostjo je bilo oplojenih že nešteto velikih slovstvenikov, pri nas nič drugače
nego drugje. Naši Levstiki, Jurčiči, Cankarji in Župančiči bi nam nemara ne
pomenili toliko, da niso bili tako oplojeni z narodovo poezijo, tem najčistejšim
izrazom tako zvanega narodnega duha. Kdor še vedno meni, da govorim ne-
dokazljiva ugibanja, naj se spomni samo na razliko med Stritarjem in Levstikom.
Prvi je temeljil bolj v tujini nego doma, zanesel je v našo literaturo vrednote
velikega sveta, bil je skratka erudiranejši in načitanejši duh nego drugi. In
vendar bomo starega Levstika še vedno prebirali, ko bomo že davno pozabili,
da je bil Stritar poleg velikega reformatorja-mejnika naše književnosti tudi avtor
lastnih književnih produktov. Že danes pozabljamo. To so dejstva, ki jih je treba
ugotoviti, čeprav s tem še nikakor nočem reči, da ne dopušča njihovo pravilo
močnih izjem. Takšna teza bi bila v bistvu prav tako napačna kakor teza naših
starih profesorjev: da je vsaka umetnost, ki se ne naslanja na antiko in ki pre-
stopa Homerjeve, Goethejeve, Prešernove ali katerekoli klasicistične kroge, že v
naprej nenaravna. Priznam pa radi volje, da bo lažje zarezal globokejšo brazdo
v ledino krog sebe umetnik, ki je proniknil v duha narodovega snovanja.
To pronikanje nam je baš v sedanjem, po raznih modnostih prenasičenem in
afektiranem času prav tako potrebno kakor zdravilo pokvarjenemu želodecu —
kakor je potrebno, da se med ljudstvo zaneše najboljšo, kar je ustvaril tvorni
duh novega časa. Torej predvsem izmenjava obojestranske umetnosti. Torej
predvsem primerjalno razlaganje novodobne umetnosti z ugotovitvijo njenih
skupnih svojstev z narodno umetnostjo. To je po mojem najboljši način, da se
razprši po eni strani neumevanje širokih plasti napram umetnosti ožjega literar-

Književna poročila

nega kroga, in po drugi strani prezir, ki ga le prečestokrat goji ta krog do elementarno naivnih in preprostih umotvorov ljudske duše. Ne vem, če se je ta metoda zanašanja umetniških vrednot v maso že kje preizkušala, in vendar leži tako na dlani! Jaz bi si upal n. pr. tolminski rasi s pomočjo znane legende o ribi Faroniki do kraja razložiti marsikateri hiperekspresionistični vizionarni izbruh modernega pesništva.

S tem, kar sem povedal, sem podal prav za prav tudi že oceno Möderndorferjeve zbirke (ki pač ni izključno mladinska knjiga). Določil sem njeno mesto in važnost za našo literaturo — in to je pri neizčrpni ocenitvi vsakega književnega pojava menda glavno. Kar morem še povedati, so stvari, ki spadajo bolj v področje dnevne kritike, kakršna mi ni ob vsakem času simpatična, ali pa v področje posebne znanstvene ocene, za katero ne čutim zmožnosti. Opozarjam pa vendar na interesantno analogijo med vsebino pripovedke o «Zakletih dušah» in Odisejevim potovanjem v podzemlje; na geologično zanimivo trditev, da je bila Mežiška dolina nekoč jezero; na pripovedko o «Ajdi», ki zveni kakor zabrisan spomin na praprebivalstvo naše domovine, ki se je bolj ohranil v ljudskem sporočilu, nego v pisani zgodovini; in končno na zagovor proti urokom (str. 90.), ki spominja na merzeburške zagovore in ki mu je na prvi pogled videti staropogansko rojstvo. Še mnogo je v tej knjigi takšnega, za strokovnjaka porabnega gradiva, ki mu bo treba ugotoviti izvor in vrednost. To gradivo je tem važnejše, ker spoznaš takoj, da se je nabiratelj potrudil, podati v pripovedkah vse, kar je slišal iz ljudskih ust. To dokazuje med drugim nešteto pristno ljudskih besednih tvorb, rekel in misli. Tako se mu posreči ohraniti izvirno barvitost, ki te včasih kar prime po svojem demonizmu in misticizmu (tip zločinskega kmeta Silvestra; «Škopnek») ali po svojem drastičnem humorju, ki preide kaj rad v sarkazem. (Prim.: «Zakaj se duhovniki ne ženijo?», «Kako je medved hruške tresel», «Vinska trta»...) Poznam nekoliko Korošce — vsaj tiste iz Mežiške doline — in vem, da niso nič drugačni, nego je ton v teh pripovedkah. Po navadi bolj molčeči ljudje, kadar pa spregovorijo, jim je vsaka misel vklesana v granit in vsaka druga žgoča kakor ogenj. Nabiralec je storil zaslužno delo, da podaja s tem pravilnim tonom dober vpogled v psiho svoje ožje domovine. (Takšnega študijskega materiala o psihi slovenskega ljudstva po različnih krajih nam manjka; to je vrzel, ki jo bo treba čimprej izpolniti, kajti brez tega materiala še dolgo ne bomo sposobni povedati zadnjo besedo o psihologiji celotnega naroda.) Zamisli se moraš tudi v zelo razvito socialno tendenco teh pripovedk. (Opaziš jo istotako v Trdinovih «Bajkah in povestih», ki pa je bolj izraz osebnega naziranja njih prireditelja nego duševne zrelosti — vsaj v Trdinovih časih — socialno lenega, epikurejskega Dolenjca.) Jedro prebivalstva v Mežiški dolini tvorita industrijski proletarijat — rtarji, kovinarji, topilničarji, lesni delavci — ter mali kmet, ki ga težko tlačijo davki in kot kolona še teže jarem tuje gospode. (Skoro vsa Mežiška dolina je last petorice nemških grofov!) Te nezdrave razmere spočenjajo potem tisti odpor, ki dviga ponekod cela ljudstva v tabor levičarskih gibanj — Mežiška dolina se ne imenuje zastonj «Rdeča dolina» — in daje tudi narodni poeziji značaj tega socialnega odpora. (Prim. pripovedko «Gorski škrat», «Kako še bo in kdaj bo dobro na svetu?» i. dr.) Kdor zna s pametjo brati takšne stvari, se bo iz njih marsičesa naučil, posebno bi bilo priporočati, da bi tvorile vsakdanje berilo tako zvanih ljudskih voditeljev, ki so po navadi najslabši poznavalci ljudske psihe in se najbolj čudijo, če se ljudstvo drugače vede, nego bi bilo po njihovih intencijah. Skratka: Möderndorferjeva knjiga ni samo obogatitev slovenskega slovstva, temveč tudi dokument o živ-

Književna poročila

ljenju in značaju nekega majhnega, a krepkega dela našega naroda. Möderndorfer je na najboljši poti, da postane temu delu drugi Trdina, in takšnega moža po vseh umetnostnih plehkobah zadnjega desetletja v resnici potrebujemo, da nam zopet nekoliko izbistri okuse. Vem, da ima še mnogo gradiva, kakršnega je zbral v to knjigo; zlasti pa nas bodo zanimala številne, široki javnosti še popolnoma neznane koroške narodne pesmi, ki jih je nabral v teku dolgoletnega dela med ljudstvom in ki čakajo samo dobrega založnika. (Ponekod gredo nabiralcem narodnega blaga prosvetne oblasti na roko — zakaj bi bilo to pri nas nemogoče?) Tem večja je avtorjeva zasluga, ker skrbi, da stopa njegovo gradivo tudi jezikovno v kolikor mogoče popolni obliki pred javnost. To zaslugo bodo vedeli ceniti vsi, ki se zavedajo, da današnji čas ne zna več slovensko pisati, ko mrevari vsak pisatelj — razen redkih izjem — slovnico in slog po svojem okusu, bolje neokusu, in ko je opaziti, da ne vedo več niti poklicni jezikoslovci, kaj bi s slovnico, razen da sejejo z njo vedno večjo zmedo med pišoči svet, tako needini so si celo v najpreprostejših zadevah. (Primerjaj vse tri izdaje Breznikove slovnice in knjižico njegovih pravopisnih pravil! Toliko nedoslednosti in neodločnosti ne naletiš skoro niti pri najnemarnostnejših črkobrbcih za petdeset let nazaj. In Breznik je še naš najboljši slovničar!) Samo na redkih mestih sem zadel na kakšno malenkost, ki me je motila. Vendar te malenkosti ne zmanjšujejo vrednosti knjige, ki ji želim samo, da bi ji čimprej sledile še druge. *Kocjan.*

Pripovedne slovenske narodne pesmi. Mladini izbral in priredil **Pavel Flerè**. Z risbami okrasil Maksim Gaspari. V Ljubljani 1924. Izdala in založila Učiteljska tiskarna.

Knjigi je priloženo tako-le književno naznanilo: «Knjiga je deljena na junaške pesmi, legende, povedne pesmi in pesmi o rastlinah in živalih. G. Pavel Flerè je pridejal knjigi posebne pripombe, v katerih pojasni pomen posameznih vrst pesmi. Junaškim pesmim podaja zgodovino, na katero se nanašajo, vsem pa pridaje tudi komentar posameznih terminov. Junaške pesmi bodo posebno zanimale ne le mladino, temveč tudi odrasle, ker se snov nanaša na našo zgodovino in je posneta iz bojev naših pradedov, kar še posebno umljivo napravlja komentar zadaj. Legende so posebno priljubljene preprostemu ljudstvu, ki jih rado čita, dasi jih zna samo mnogo pripovedovati. Povedne pesmi dvigajo po vsebini posebno moralno in etično stran s svojimi tendencami. Pesmi o rastlinah in živalih pa bodo vzbujale največ smeha in veselja pri otrocih zaradi njih konkretne vsebine in živahnosti pripovedovanja. Gotovo bodo otroci najraje te deklamirali in se jih priučili. Vse pesmice pa zelo dobro dopolnjujejo dobro uspele ilustracije, ki so prav pogodeno vzete iz vsebine. Knjigo prav toplo priporočamo vsem zasebnikom in tudi knjižnicam, ki jo bodo posebno pozdravile zaradi trpežne vezave, na katero se je v zadnjem času posebno pričela ozirati Učiteljska tiskarna.»

Priobčujem to naznanilo, ker se mi zdi značilno za to, s kako površnostjo nekateri med nami vrše tako zvano kulturno delo. Ne vem, kdo ga je sestavil, ali kdor je že bil, kvalifikacije za tak posel ni imel. Dokler manjka človeku najprimitivnejših pojmov o jeziku in logiki, naj molči! —

Delo samo bi z veseljem pozdravil, saj je bilo nujno potrebno, a žal izdaja ni taka, kakršna bi lahko bila. Lepa je bila prirediteljeva misel, da pokloni naši mladini cvet slovenske narodne epike, in tudi njegov načrt je bil v bistvu dober, ponesrečila pa se mu je izvedba.

Skoraj ves trud je izdajatelj položil v to, da primerno priredi besedilo pesmi. In skoraj ves ta trud je bil odveč, v večini primerov pesmim celo v škodo.